

Hans Wesseling

LEZING

2-5-1996

Asat-Sat-Rita

het gezondheidslijden groeit

het gezondheidslijden groeit
een overladen bloem en woedende
klampt het zich vast aan de triomferende zonde
straf en verslonzing bij een voorbeeldige toekomst

het wordt je overal aangedragen en gratis verkocht
vele kuise en ongekuiste injecties en ziekten koele
knipsels uit zomers van spierkracht gekwatte
panorama's op bleke beeld dragers oh billen
van oh zo betoverende baadsters die eens wellicht
bedwateren in het volledig bewaakte bed

als je gezuiverd nu al de bibberaties krijgt
die je emoties ontharen tot immortellen
zit je reeds vastgeklonterd aan het oeverloze
van al je boze dromen en je hoopt en klopt aan
bij de bedelaar die geneest maar heelt alleen
als hij je ziet staan voor zijn woning: huize waan

de blijde schoonheid aan de beekkromme

de blijde schoonheid aan de beekkromme
wast het fruit en leert de gammele
luaard dansen nog naast de gazelle

het is alsof de steden voor anker aan de toekomst
niet meer schuwen deze idylle
overal glanst het van spaath en glazen bloemen

martelaars van falen tuimelen tevreden heen
en ventileren aan voddige barrières en finesses
hun zeepbel en alles is wel

weet waar uw schat is daar wordt gehakt
de archeoloog chirurg redt keutels van verdriet
uit de toe te storten oogkassen van de stad

wie nu niet blijde is hij verdwijne
ter weerzijde van het evenwicht als dwaallicht
en laat ons de kromme ruggespraak met elk het zijne

alleen een solide aap drinkt

alleen een solide aap drinkt
murmelend 'palm in de oase'
en droomt dat hij drinkt
terwijl hij slechts zit op zijn aars
die tot diep in de bergen stinkt

zo zijn ook de snurkende dromers hier
niemand nog hoort de luit uit priëlen
geluidskruimels uitgewaaid als sneeuw
over de herfstbladeren wafels van as

zij beluisteren alleen nog bevelen
die hen donderend schudden tot kaf
wel de muezzin in zijn zinderend bed
balkt als ezelin maar de liefste en de leeuwen
zijn met dood uit gekoesterde bronnen besmet

ASAT – SAT – RITA

Hans Wesseling, lezing 2 mei 1996

Hans begint de avond met het laten horen van opnamen van Lucebert die drie van zijn (hiernaast en boven afgedrukte) gedichten¹) voordraagt.

Alvorens Hans weer het woord neemt, wordt een aantal vragen gesteld. Over zijn en niet-zijn, akasha en niet-akasha; over 'kijken als verschil', zonder oordeel – als je kijkt zonder te oordelen, ben je er dan helemaal niet meer; over verschillende niveaus van bewustzijn die we aarde noemen; en: als we niet in het heden kunnen leven, niet in het verleden en ook niet in de toekomst, is dat dan alleen maar om te leren ons niet te identificeren? Hans Wiegand vraagt: Is er een link tussen het model van de planeetronden en de levensboom (zie ill. 1. op blz. 4)?

Oké, dat is niet mis. En dan zit ik hier met mijn kopietjes. Kijk, op het moment dat ik ja of nee zeg is dat natuurlijk ook flauwekul. Ik heb wel eens meer gezegd, ik kan nooit een antwoord geven. Ik weet niet wat er in iemand omgaat. Het is heel goed om je te realiseren dat een vraag nooit in iemand op

kan komen als hijzelf het nog niet bewust gemaakte antwoord al is – want dat is namelijk een eerste stap om in je eigen verschil te gaan zitten. Vroeger zei ik dan altijd dat geldt niet voor prozaïsche vragen als 'hoe laat is het?' Maar ook daar geldt het voor. Want er is ergens een soort mechanisme in ons dat

dan wil weten hoe laat het is, als een bevestiging van 'ik voel wel aan dat ik dat en dat zou moeten doen, of dat en dat zou moeten laten'. Dus ik kan alleen maar, en dat is heel belangrijk om nog eens te benadrukken, een vraag omgekeerd evenredig teruggeven. Aangezien ik alleen maar vanuit het verschil kan werken en Ineke háár verschil vertegenwoordigt en Saskia háár verschil, enzovoort, kan ik daar niets mee doen. Ik kan alleen maar het door mij geactiveerde verschil proberen in beweging te brengen en in beweging te houden... Meer kan ik niet doen.

Laat ik dan beginnen bij wat Hans (Wiegand) aandraagt: heeft dit model (zie ill. 1) iets te maken met de levensboom? Nou, in eerste instantie zeg ik nee.

Maar je kunt het schema, het idee van zowel de kaballistische levensboom als de yggdrasil, er natuurlijk best bij gebruiken. En in zoverre geldt dus de kaballistische levensboom, het yggdra-

sil-plaatje, als een verduidelijking van zo'n model...

Ik kan misschien een aardige start vinden met de volgende, heel prozaïsche anekdote. Vanmiddag om een uur of half zes kreeg ik een telefoontje van een van de docenten van de opleiding. Zij maakte haar excuses dat zij zondag niet in de opleiding aanwezig was, zij was ziek. Nou, op het moment dat iemand dat dan tegen mij zegt ga ik een soort 'game' spelen. Dan doe ik alsof ik helemaal niet meer weet dat zij er niet was. Het is altijd een leuk spelletje om iemand in verwarring te brengen. Dan voel je in het antwoord de reactie, een soort gekwetsheid zo van 'hij heeft me niet eens gemist!' Er zijn ook mensen die dat heel persoonlijk opvatten en daar volledig op flippen en ook vaak erge vijanden worden. Die stichten dan hun eigen sekte en gaan ons bestrijden, allemaal van die astrale knokpartijen krijg je dan. Flauw. Natuurlijk heeft zij ook wel door dat het een grapje is. Maar even voel ik dan een hapering in de reactie. En dat is het moment dat ze eventjes geneigd is om tegelijk zowel in 'ik was heel ziek, ik moet mijn excuses maken', als de gekwetstheid die ontstaat als ik doe alsof ik helemaal niet merkte dat ze er niet was, te schieten. Op het moment dat dat gebeurt, schiet iemand even in zijn verschil. Iemand wordt uit het vaste patroon getrokken van 'ik moet even bellen want ik was er niet, dat hoort zo'. Probeer je eens voor te stellen, je doet dat in volledig vertrouwen en de ander maakt ogenblikkelijk duidelijk dat hij niet eens weet dat je er niet was. Kun je het je voorstellen? Kijk, ik geniet van zo'n gesprekje, want daardoor kan ik dan meteen toch iets duidelijk maken van

'natuurlijk maak ik een grapje, maar realiseer je dat *afwezig een vorm van aanwezig is!*' Nou, daar zit iets heel essentieels. Het is natuurlijk heel prozaïsch, en tegelijkertijd kun je het volledig zogenaamd abstraheren tot de ideeën van *zijn* en *niet-zijn*.

Wij gaan er vanuit te *zijn*. We hebben geleerd, de hele cultuur is er op gericht, ons in het programma te houden: 'we zijn er'. En, als ik dat zo zeg, dan kunnen we dat ogenblikkelijk associëren met een bepaalde vorm van bewustzijn. Wij denken dat wij ons bewust zijn 'er te zijn'.

Als ik zoiets zeg dan moet ik altijd denken aan de titel van een boek van Martin Heidegger: 'Sein und Wesen'. Die weet ook eigenlijk geen raad met 'sein', dus maakt hij een onderscheid tussen 'sein' en 'dasein'. Wat ik eigenlijk best een heel interessant verschil vind. Nou vind ik Heidegger op een gegeven moment vervelend worden, want die filosofen gaan dan maar dóór op dingen... Maar dát vind ik een heel wezenlijk onderscheid.

Op een gegeven moment gaat men de mens benoemen. Eerst krijg je de homo erectus (rechtopstaand). En later heet hij homo sapiens. Dat hebben we waarschijnlijk allemaal wel geleerd. En tegenwoordig heten we homo sapiens sapiens. Wist je dat? Zo staat het tegenwoordig in de boeken. Dat wil zeggen: *de mens die zich bewust is bewust te zijn*. Wij denken ons bewust te zijn te zijn. Maar ja, dan houdt het voor de meeste filosofen ook op.

Op het moment dat we daar een negatie aan verbinden, is er maar één mogelijkheid, en dat is *niet-zijn*. Maar dat wil niet zeggen dat het *niet-zijn* is wat wij

dènken dat het is! Want wat wij denken dat het is, is alleen maar een quasi bewustwording omdat we uitgaan van het *zijn*. Dus wij maken van *niet-zijn* een vorm van afwezigheid, die in wezen een vorm van aanwezigheid is. Voel je de connectie met dat telefoongesprek? Dus, we kunnen daar verder niks over zeggen. In de Indiase filosofie zit dat ook: *zijn* is SAT en de negatie daarvan is: ASAT, *niet-zijn*. Maar dat is niet wat wij denken er mee te moeten bedoelen. Want de leegte, *the void*, het *niet-zijn* zoals wij ons dat proberen voor te stellen, kunnen wij ons niet voorstellen! Omdat we zo geïdentificeerd zijn met het *zijn*, gaan we vanuit het *zijn* het *niet-zijn* interpreteren. En toch moeten we dat doen, want anders komen we nooit tot de gewaarwording dat ons hele bewustwordingsproces afhangt van de negatie! Eerst is er de *identificatie, zijn, ik, 'ik ben er'* (hier in de kamer, of weet ik veel waar), en dan zetten we daar de negatie *niet-zijn* tegenover. Wat is nou de valkuil waarin we trappen in deze formule? Dat is dat we het *niet-zijn* willen invullen; we willen daar greep op hebben. We willen toch *begrijpen* wat het *niet-zijn* is. Zolang dat proces bestaat, is het goed jezelf erop te betrappen. Want wat doen we? We gaan ons identificeren met een begripsvorming ten aanzien van een tegendeel waar het nooit kan gelden. De essentie daarvan is om iedere poging tot begripsvorming van *niet-zijn* los te laten, opdat wij ons gaan realiseren dat ons beeld van het andere tegendeel, *zijn, éven losgelaten dient te worden*.

Want de gewaarwording van 'dasein', om de Heidegger-term even te gebruiken, is niets anders dan de realisatie van *zijn – niet-zijn*. De denkfout die ik pro-

?

WAT ben ik?

Voor zover ik het begrijp ben ik de afwezigheid van mijn aanwezigheid en de afwezigheid van de aanwezigheid van mijn afwezigheid.

Wat betekent dat?

Het betekent dat ik mijn fenomenale ¹⁾ afwezigheid ben, en tevens de afwezigheid van deze vooralsnog fenomenale afwezigheid zelf.

De daaruit voortvloeiende afwezigheid is, in fenomenaal opzicht, totaal, maar in noumenaal ²⁾ opzicht is zij niet niets – of wat soms puur nihilisme genoemd wordt. Het is een afwezigheid van iedere mogelijke vorm van fenomenale aanwezigheid, die – noumenaal – is wat ik ben. (wat dat dan ook moge zijn)

Dat is helemaal niets ³⁾, en daarom kan het nòch benoemd, nòch beschreven worden, hetgeen betekent dat het nòch het dat, nòch het het is, de termen waarmee ik zojuist naar deze begrippen verwezen heb.

Maar de vaststelling van het totale fenomenale niet-bestaan van dit *het* als een voorwerp dat waargenomen of bedacht kan worden, als een ding op zichzelf ⁴⁾, houdt in geen enkel opzicht ook zijn niet-bestaan buiten tijd in. In tegendeel, juist het feit van zijn niet-bestaan-in-tijd als object van bewust-zijn, vereist en wijst op een zijn ⁵⁾ dat buiten tijd is.

Noten (N.S.):

¹⁾ fenomeen = waarneembare verschijningsvorm (Kant).

²⁾ noumenon = iets wat gedacht kan worden maar waar geen concreet object voor bestaat (Kant).

?

WHAT am I?

As far as I can understand I am the absence of my presence and the absence of the presence of my absence.

What does that mean?

It means that I am my phenomenal absence, and also the absence of that still phenomenal absence itself.

The resulting absence is phenomenally total, but it is not noumenally nil – or what is sometimes called pure nihilism. It is an absence of all possible phenomenal presence which is itself, noumenally, whatever I am.

That is entirely no thing, for which reason it can neither be named nor described, which means that it is neither the 'that' nor the 'it' by which terms I have just referred to it.

But the establishment of 'its' total phenomenal inexistence as an object of sense, or of thought, as a thing in itself, in no way implies its intemporal nullity. On the contrary, the very temporal inexistence of itself as an object of consciousness, requires and indicates intemporal Isness.

³⁾ 'no-thing' = niet-iets; niet-een-ding.

⁴⁾ Vgl. 'Ding an sich' (Kant).

⁵⁾ 'isness' = 'is-heid'; zijn (vgl. Saswitha's term 'Alles Is').

(Uit: 'All Else is Bondage – non-volitional living', Hong Kong University Press)

beer te traceren is dus dat we *niet-zijn* vorm willen geven, willen begrijpen, willen vatten, willen pakken, niet in de gaten hebbend dat door zijn te voorzien van de negatie *niet-zijn*, we voor onszelf de mogelijkheid creëren om het *niet-zijn* los te laten. Het *niet-zijn* is toch niet te begrijpen, dus waarom zou je het dan proberen?

Daaruit volgt dat het *zijn* evenmin te begrijpen is; als je een spiegelbeeld creëert van iets wat onkenbaar is, is dat spiegelbeeld ook onkenbaar. 'Dasein' is het loslaten van de tegendelen en daar zit het hele moeilijke van verschillendenken: je realiseren dat je altijd bewegend verschil bent.

Stel dat je greep zou krijgen op het *niet-zijn*; dan zou het *niet-zijn zijn* geworden zijn. En het *zijn niet-zijn*. Dat probeer ik duidelijk te maken. Dus onze constatering van dit hele idee geeft de mogelijkheid om voortdurend van tegendeel naar tegendeel te springen, identificeren, willen begrijpen, door er een filosofisch idee aan te hechten; maar je kunt ook zeggen waarom zou ik me druk maken over wat het *zijnde* is? Want dat is alleen maar het spiegelbeeld van het *niet-zijn*. En mijn constatering daarvan leidt mij steeds meer tot de realisatie van het verschil. Want het is een spiegeling van greep willen krijgen op het *zijn*, waardoor je in het tegendeel, het spiegelbeeld, het *niet-zijn* ook wil begrijpen. Op het moment dat we die beide als illusie zouden zien zouden we al 'in het verschil' zitten. Want de enige functie van de negatie en de zogenaamde tegendelen – of tegenstellingen of opposities of het binaire, het maakt niet uit hoe je het noemt – is dat je langzamerhand door de oefening van de negatie het verschil in jezelf

waarneemt. Vandaar mijn voorbeeld van 'je was niet op de cursus', dus je was afwezig – maar omdat iedereen gemerkt heeft dat zij er niet was is haar afwezigheid in wezen een vorm van aanwezigheid. Dus het maakt helemaal niets uit of je dat op hele simpele dingen zet van 'iemand was er of niet', of dat je het plaatst op die zogenaamd hoogdravende begrippen als *zijn*, *nirvana*, *akasha*, enzovoort.

Het onkenbare is niet het *niet-zijn*, maar is het bewegende verschil als *wezen*. De Nederlandse taal is wat dat betreft fantastisch: we hebben dus bewust *zijn*, bewust *wezen* en het bewegend verschil zouden we kunnen noemen bewust *worden*.

Dat staat daar nog op het bord, van een vorige keer toen ik heb geprobeerd duidelijk te maken dat het verschil van helemaal *niet-zijn* en het *zijn*, genoemd kan worden het geheugen aller tijden. En het geheugen aller tijden kun je niet in beeld krijgen want dat is niks. In zo'n schema kan ik dat hooguit stippelen (zie ill. 2). Maar het G.A.T. is alleen maar

G.A.T. omdat er iets is dat dat niets niets vindt. Dat is de formule die in dit verband heel essentieel is. *Niets*, het *niet-zijn*, ASAT, kan alleen maar bestaan bij de gratie van een 'iets' dat zich realiseert 'niets is niets'. Maar daarmee is het niets geen niets meer, want is er een vergelijking ontstaan. Het G.A.T., het allereerste *idee* van wat heet *nirvana*. En nirvana is een prachtig begrip. NIR – nergens, ons woord 'nergens' is er etymologisch aan verwant, en VANA is uitwaaieren, vandaar dat een vlag die waait, die dus de energie van het beeld dat op die vlag staat, als trilling verplaatst, ook een vaantje genoemd wordt. Wij zijn die begrippen door elkaar gaan gooien, wij noemen soms een vlag een vaantje. Maar eigenlijk is 'vaan' de *functie* van een vlag. Denk ook aan het Engelse *in vain*. Eigenlijk is het een fantastisch begrip. *Vlag* is etymologisch verwant aan *vlecht*. En een vlecht bestaat uit drie dingen die door elkaar geweven zijn. En als die in de wind wappert is dat vaan. Dus nirvana is *uitwaaieren in nergens*.

Eigenlijk dus een ondenkbaar iets. Het is het moment dat elke *begrenzing* wegvalt en er dus helemaal niets meer is. Dat is het idee van ruimte, maar dan zonder zijn begrenzing. Ik las laatst een mooie uitspraak: 'De ruimte heb ik in mijn handpalm'...

Als wij denken aan ruimte dan denken wij aan Chriet Tittelaar die daar een planeetje aan het onderzoeken is

voor zijn televisieprogramma. Maar dat is helemaal geen ruimte. *Ruimte is onbegrensd*. Op het moment dat we het begrenzen is er al weer een punt ge-

**To see a world in a grain of sand
And a heaven in a wild flower,
Hold infinity in the palm of your hand
And eternity in an hour.**

William Blake

weest dat zijn uitstraling heeft, want een punt produceert een echo en een echo kan alleen maar bestaan wanneer het punt zijn eigen begrenzing creëert. Er bestaat een uitspraak van Augustinus: 'God is een cirkel waarvan het middelpunt overal is en de omtrek nergens' – prachtig! Die is hem overigens niet in dank afgenomen door de christenen, hij deed een beetje paganistisch aan. Maar goed, dat is allemaal rechtgetrokken.

Oké, nirvana, niets, G.A.T., maar dat kan alleen maar bestaan wanneer er een punt is dat het niets tot iets maakt en het dus begrenst. Je zou ook kunnen zeggen het is het 'Alles is'. ALLES IS. Meer niet.

Laatst vroeg iemand van de opleidingsgroepen mij 'kun je nog even(!) het verschil uitleggen tussen beweeg en beweging?'. Ik heb het toen geprobeerd en het beeld geschetst van de bol die aan de binnenkant spiegelt; daarin zou elk punt van de binnenkant van die omtrek, van die holte, overal worden weerkaatst. Echt een onvoorstelbaar beeld! En toch, als je er in zou kijken zou je niks zien. Saswitha noemde dat 'beweeg'. Als potentie. Maar tegelijkertijd, en daar zit de clou, *tegelijkertijd*, is er een punt dat zich als middelpunt

plaatst van dat beweeg; dus beweeg is alleen maar beweeg omdat het *beweging* is. Want dat

punt van bewust zijn openbaart zich als *onderbreker van het geheel*.

Dus we hebben beweeg en beweging, en dat is een filosofie die in het oosten

gekoppeld wordt aan de begrippen *bindu* en *bija*. Het punt heet *bindu* en de klank die dat punt met zich mee brengt is *bija*. En dat klinkt wel mooi, maar wat is daarvan nu de consequentie voor je eigen bewustwording? Dat is een veelomvattende filosofie waar, in heel verholde termen, vele coupletten van de Veda's over gaan – die doen in wezen niets anders dan elke vervorming van *bija* een naam geven. De eerste stap van beweeg naar beweging wordt uitgedrukt in de Vedicche drie-eenheid: ASAT – SAT – RITA. In de term 'rita' wordt heel sterk gebruik gemaakt van die rollende R die de *voortgang* uitdrukt. Een mooi woord, *rita*: *ri*, *ritueel*, *rishi* – wat wij altijd vertalen als 'ziener' maar 'hoorder' zou eigenlijk juister zijn. *Ri*, en dan *ta*. Dat wil zeggen: er komt iets in beweging, het gaat RRRollen, maar constant wordt die beweging onderbroken (*ta*) en wordt de echo vervormd en worden er echo's van *zichzelf* gecreëerd.

Vandaar die definitie 'de echo van het heelal die zich buigt over zichzelf ter nader onderzoek van zijn eigen tegengesteldheid'. Dat is zo'n geniale koan! Als je hem oppervlakkig tot je neemt, je leest hem of je hebt hem misschien zelfs in je hoofd dan denk je: nou, dat is een echo. Maar *rita* wil zeggen: die punt *straalt*; dat houdt in dat in zo'n bol elk puntje wat het beweeg aangeeft ook kan zeggen dat het een punt van bewust zijn is, en dus 'zijn eigen' *bindu*, en 'zijn eigen' *bija*, en 'zijn eigen' echo creëert. En al die echo's botsen op elkaar. Dus je krijgt een echo van een echo van een echo en ga zo maar door.

DE ECHO VAN HET HEELAL DIE ZICH
BUIGT OVER ZICHELZELF TER NADER

ONDERZOEK VAN ZIJN EIGEN TEGEN-
GESTELDHEID.

Iets anders kan niet. De uiteindelijke vrucht of het resultaat daarvan zijn wij. Door die steeds maar op elkaar botsende echo's wordt het hele gebeuren steeds *denser*, steeds stoffelijker, harder. Daarom heet een tand ook een tand, *dent*, dat is het hardste deel van de mens.

Ik kom nu een beetje in de buurt van dat model. Dus het voortdurend op elkaar botsen van die echo's, daar geen weerwoord op hebben, het niet op kunnen lossen als verschil (niet *in* het verschil maar *als* verschil), creëert een voortdurende verdichting. Weer een heel prozaïsch voorbeeldje. Stel je voor, je zit in de tram en er stapt iemand in en die gaat naast je zitten. Je moet er eens op letten als dat gebeurt. Dan zie je iemand zitten, die zit gewoon ontspannen naar buiten te kijken, en er gaat iemand naast zitten, dan zie je het hele stelsel eventjes aan de ene kant verkrampen. Minimaal, maar als je er op let overduidelijk. Natuurlijk, want de straling, de echo van die ander, botst op de jouwe, het komt terug, je lost het niet op in het verschil, nee, je verhardt. De spieren spannen zich. Ik had het vanmiddag. Stond ik op de boekenmarkt bij een plankje met boeken, drie voor een tientje, stonden er twee junks aan dezelfde kraam. Een fantastisch gesprek eigenlijk, de ene zei 'Goh, kijk een boek van Van Gogh'; hij begon zo een heel verhaal -ik voelde dat het junks waren – ze praatten en ik schoof zo een beetje van hen vandaan tot ik dacht 'waarom eigenlijk?' Het was heel interessant wat die jongens zeiden, en ik ontspande me en ik kon er heel dicht

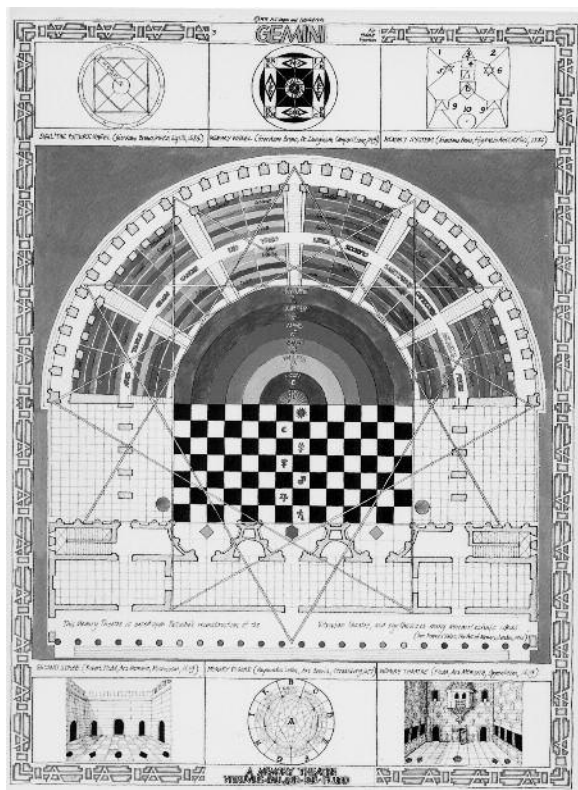
bij staan, het hele gesprek volgen, ik vond het fantastisch. Ik stond daar heel 'esotorisch' te oefenen. Want het gekke is dat op het moment dat je je dit proces realiseert en ontspant, je de verschillen voorzover mogelijk in de botsing van echo's oplost.

Kijk, een junk is niet voor niks een junk; die ene zonder tanden begon dus over Van Gogh, natuurlijk spreekt dat een junk aan: Van Gogh snijdt zijn oor eraf en zo, en de ander begon te antwoorden en het leuke van zo'n gesprek is – andere mensen hebben dat ook, maar junks hebben dat meer – ze beginnen dan steeds harder te praten, ze houden niet meer op en dat is een heel interessant gebeuren. Een junk heeft veel meer feeling voor dit proces dan anderen. Kijk, het hele probleem van een maatschappij, een cultuur die junks creëert, is een spiritueel probleem. De meest gevoeligen onder ons weten geen raad met hun stralings-, hun resonantiegevoeligheid en moeten dat dus op een of andere manier in een ervaring omzetten, een ervaring die zo hevig is dat hij weer teruggenomen kan worden en verhardend werkt. In wezen is natuurlijk elk middel, narcoticum, een sacrament. Alleen, inherent aan deze wereld hebben we van het taoïstische psychedelicum *opium*, morfine en heroïne gemaakt, hebben we van het rituele gewas *mama coca* cocaïne gemaakt. Ik weet niet of je wel eens films hebt gezien over hoe de indianen in Zuid-Amerika de coca gebruiken, dat is fantastisch. Ik heb de apparaten die ze dan maken wel eens gezien: een stam met twee tuutjes eraan, daar gaat dan wat van die fijngemalen bladeren in, een groene stof, en dan doet de een die tuutjes in zijn neusgaten en de ander

blaast heel hard – dat is fantastisch, pats! Als je dan ziet wat er gebeurt, echt onvoorstelbaar! In heel Afrika had je rituelen die werden uitgevoerd op wat wij dan noemen marihuana. Ik herinner me de Kongo-wiet uit de zestiger jaren, nou dat was niet mis. Van die vette zwarte wiet. Maar bij ons werkt dat niet zo, omdat niemand het invult met waar het voor bedoeld is. Kijk, alles wat geworden is *-ine*: morfine, heroïne, cocaïne, zijn synthetische producten. Maar we hebben niet eens in de gaten dat we *zelf* een synthetisch product geworden zijn. En dan vind ik het woord synthetisch eigenlijk niet eens op zijn plaats, eerder 'anti-thetisch' (Hegel)...

Nou, terug naar waar ik was... Ik kocht gisteren een boekje met daarin een gesprek met onder andere Rupert Sheldrake, een leuk boekje. Ik vond een boek over geheime genootschappen, dat is iets wat me de laatste tijd heel erg boeit. En ik vond een boek van Hank Harrison²) (waarvan ik het gevoel heb dat ik hem ooit ontmoet heb, hij heeft een poos in Nederland gezeten) en hij heeft onder andere gestudeerd bij Dame Frances Yates in het Warburg Institute in Londen. Een dame die heel veel onderzoek heeft gedaan. Ze heeft onder andere boven water gekregen hoe het toneel in de tijd van Shakespeare werd opgevoerd; als je dan in zo'n theater binnenkwam ging men in zijn eigen vak zitten, ingedeeld op sterrenbeeld (zie ill. 3 en 3a op blz. 111).

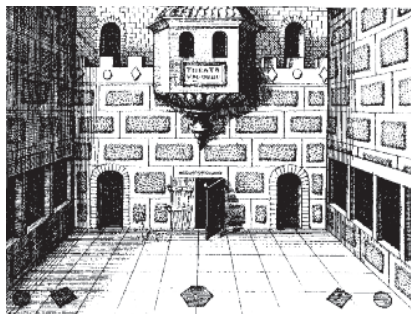
Het was volledig voorgeschreven hoe zo'n stuk uitgevoerd werd. Romeo en Julia is in wezen een fantastisch verhaal over yin-yang! Het was bijvoorbeeld ondenkbaar dat de man in een balkon-scene op het balkon zou staan en de

Het klassieke Griekse amfiteater zoals beschreven door Vitruvius verbeeldde de wereld. De vier gelijkzijdige driehoeken binnen een cirkel weerspiegelen tevens de zodiak. Deze reconstructie van Palladio uit 1567 is aangepast aan de ideeën omtrent het 'magisch geheugen' geheugen van John Dee en Robert Fludd. De Kunst van het Geheugen schiep een specifieke correlatie tussen het publiek, de acteurs en de decors die waarschijnlijk werden gebruikt in het Globe Theatre van Shakespeare.

© A.T. Mann-Petschek Arts.
 Uitgegeven door Dragon's World Ltd, Limpsfield, Surrey, Engeland.

vrouw beneden. Stel je het eens voor, dat druist toch tegen je kundalini in, dat kan toch niet! Ik zeg het al dertig

jaar, Shakespeare is volledig esoterisch, en nu heb ik daar pas geleden een boek over gevonden, hè hè... Het boek zal ik

nooit lezen, maar eindelijk wordt het dan bevestigd.

Dat boek gaat over de Graal, een heel verbijsterend boek eigenlijk. Ik dacht eerst: leuk voor mijn Graal-verzameling – ik vind het heel belangrijk om een verzameling die een esoterische betekenis heeft zo volmaakt mogelijk te maken. Maar toen ik het zat te lezen dacht ik: ik ben blij dat ik het niet twintig jaar geleden las (toen was het trouwens nog niet uit). Je bouwt zoiets al het ware op tot een moment waarop je aan zo'n boek toe bent. In dat boek wordt onder andere aangegeven dat die hele Graal esoterisch-symbolisch terug te vinden is in de 'cauldron' van de

Kelten, maar waar komt die op zijn beurt dan weer vandaan (zie ill. 4)? En dan gaat hij door naar de megalietenculturen, dan maakt hij een stap naar Amerika, en beweert dat het wel eens zou kunnen zijn dat de Noord-Amerikaanse indianen contacten hebben gehad in Europa, dat toen nog helemaal geen Europa heette. En er zijn ook wel bronnen over, maar die worden natuurlijk verdonkeremaand. Maar hij gaat zover dat hij zegt: het zou best eens kunnen zijn dat er genetische contacten zijn geweest tussen Noord-Amerika en bijvoorbeeld Ierland. En het zou best eens zo kunnen zijn dat Atlantis in die tijd Amerika was, wat helemaal niet zo'n gekke gedachte is.

Ik heb wel meer boeken die aantonen dat wat wij godsdiensten en religies noemen, in wezen oude psychedelische sjamanistische ervaringen zijn. Een Engelse hoogleraar, professor John Allegro³⁾ heeft daar talloze studies over uitgegeven, en een zekere heer Wasson⁴⁾ heeft dat ook gedaan. Dat zijn standaardwerken die laten zien dat je in alle oude mythen, ook in het oorspronkelijke christendom en het oorspronkelijke hindoeïsme, een vorm van soma, van mede of wat dan ook terugvindt. En dat is geen negatief gegeven, het is gewoon vanuit een soort drie-eenheidsbesef gebruik maken van de mogelijkheden van de natuur. Dat doen wij ook: wij zeggen ook dat je een sinaasappel moet eten als je een beetje gebrek aan vitamines hebt. Dan maak je gebruik

van de natuur. En zo heeft elk aspect van de natuur, de planten, de vruchten, een bepaalde verschillswerking in de mens. Dat heet dan sjamanisme, dat van oudsher over de hele wereld verspreid was als een esoterisch systeem, waarbij men dus gebruik maakte van de verschillende aspecten die de spiegel van de natuur vanuit het verschil kon activeren in de fysieke gesteldheid van de mens. Maar dat waren altijd natuurlijke producten, want de papaver, opium, en haar werking is gewoon een natuurlijk proces.

In mijn oude huis had ik een paar prachtige oude Chinese opiumpijpen staan, waarvan er in één taoïstische teksten waren gegraveerd. Die oude tao-meesters namen wel eens een trekje opium. Maar op het moment dat de maatschappij zich gaat 'vermaterialiseren' ontstaat er weerstand ten aanzien van de psychedelische of spirituele ervaring en krijgt de energie van zo'n middel een demonisch karakter. Tot de periode die wij de Verlichting noemen

waren wetenschap en spiritualiteit helemaal niet gescheiden! Maar dan ontstaat dat en wordt er door de meerderheid met een smalende glimlach over zulke ervaringen gesproken. En raken we onszelf als verschil kwijt en krijg je ook een 'verdualisering' in de officiële wetenschap: alchemie wordt chemie, mantrisch taalgebruik wordt filologie, werkelijk inzicht in je zelf wordt filosofie. Wat ik zoëven zei in

verband met Heidegger: tot op zekere hoogte vind ik het leuk om me te verdiepen in de filosofen, maar op een gegeven moment vind ik het mind-fucken worden. Want dan wordt de ervaring door het mind-fucken buitengesloten. Hetzelfde zien we in bijvoorbeeld de taalkunde; de studie van het Sanskriet, enzovoort. Dus op een bepaald moment hunkert men, en dan met name de jonge generatie, naar het herstellen van de drie-eenheid. En zoekt dus, automatisch ingegeven door het systeem, naar bevrijdende middelen. En dan gaat men van de natuurproducten synthetische producten maken die dan ook hun verwoestende werking hebben, natuurlijk volgens een winstgevend principe want daar is onze maatschappij op gebaseerd. En die verwoestende werking vindt niet alleen plaats vanwege de synthetische stof, maar vanuit het principe waarmee het geproduceerd en geconsumeerd wordt. Ik heb iemand gekend die al dertig jaar aan de heroïne was. Niemand merkte dat. Hij ging gewoon om de zoveel uur eventjes naar het toilet, klaar. Niks aan de hand... Maar je ziet dan langzamerhand een steeds grotere weerstand ontstaan vanuit de mensen die de ervaring niet kennen, en die de ander steeds meer in het verdomhoekje drukken. Kijk, het is ook niet mijn publiek, maar als ik er toevallig mee in aanraking kom zoals vanmiddag, zoals ik zei, toen heb ik het een beetje uitstaan spelen, ben ik in een soort non-verbaal energie-proces met die twee junks gegaan. Dat vond ik bijzonder leerzaam voor mezelf. Op zo'n moment leer ik meer dan ik ooit zal leren uit de boeken die ik sta te kopen. Begrijp me goed, ik moet er ook niet aan denken

hiernaast een drugsband te krijgen. Dan zou ik in het verhardingsproces meegaan. Want de souplesse om er wel mee om te kunnen gaan zou ik in zo'n situatie niet eens *willen* opbrengen, omdat het een telooorgang in zou houden van alles waar ik voor sta. Maar op het moment dat zich het aandient...

Wat ik er mee bedoel is: het kan een leersituatie zijn. Maar het kan ook een situatie zijn waarin je kunt zeggen 'nu is de leersituatie: niet accepteren'. Dat is ook een leersituatie.

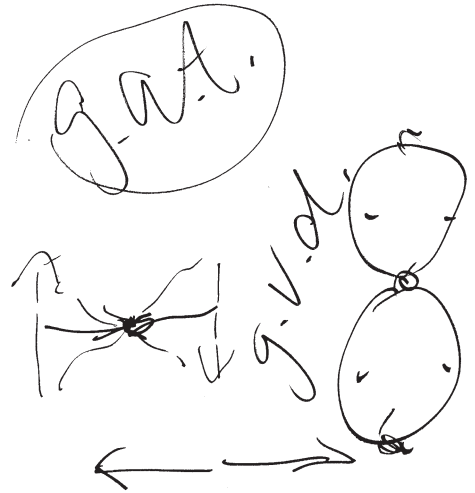
Rita

Rita is dus echo van echo van echo. Waar je je ritueel in kunt voegen. De taoïsten noemen dat *doen-niet-doen*, wei wu wei: begrijpen dat die echo altijd beweging is waar we zo min mogelijk moeten ingrijpen. Door niet in te grijpen maakt het begrip van de echo zich vanzelf kenbaar in ons fysieke instrument. Dat is de enige vorm van inzicht. Want op dat moment ben je even zowel egoloos als kosmisch bewust – dat is hetzelfde. Maar, dan krijgen we de echo van de echo die zich buigt over zichzelf, en dan bestaan de Veda's in wezen uit niets anders dan het differentiëren van rita in zijn filosofische veelomvattendheid en dan wordt het *isvara*; dan wordt het *varuna*, *aditi*, enzovoort.

Maar wat is het probleem? Er is een drie-eenheid gecreëerd waarbij we langzamerhand vergeten het bewegende verschil te zijn, rita of isvara of sarasvati. Maakt niet uit, want in de klank zit het begrijpen van welk aspect van de echo het vertegenwoordigt. Dat raken we kwijt, we identificeren ons langzamerhand met het *zijn*, het *niet-zijn* vergeten we want het *zijn* is bevredigend, is prettig, leuk. Het kan

ook hard zijn, waardoor we ons behoorlijk gaan identificeren met het *zijn*. Want hoe harder het *zijn* is, hoe harder we gaan proberen die hardheid op te heffen in aangenaamheid, in plaats van eruit te stappen – dat doen we niet zo gemakkelijk. Dit is de kern van het lijden in het boeddhisme: de *acceptatie* van het lijden! Je er niet tegen gaan verzetten, want de hardheid waarmee je geconfronteerd wordt in het *zijn*, maakt de *identificatie* met het *zijn* sterker. In tegenstelling tot wat men zogenaamd logisch denkend eigenlijk zou verwachten. Want we gaan in het *zijn* een ideaal van *niet-lijden* plaatsen. Het zijn steeds dezelfde aspecten maar anders benaderd. Door de identificatie met een van de tegendelen gaan we die ook steeds meer vorm geven, 'denser' maken. En de andere kant, de zogenaamde buitenwereld, gaan we zelfs met taal benoemen als 'voorwerp', als 'zelfstandig naamwoord', enzovoort. En omdat we dat niet meer begrijpen moeten we iets creëren als grammatica, om toch een klein beetje verbinding te creëren. Zodat we, als het gaat over een stoel toch een klein beetje een idee hebben van: als je een stoel wilt kopen, je niet een tafel thuisbezorgd krijgt... Steeds harder maken we die buitenwereld. We gaan goden, godinnen, helden, heldinnen creëren: 'role-models'. Maar op een gegeven moment verliezen ook die hun werking en ontstaat er in de mens wat we dan zo mooi noemen egoïsme, en bezitsdrang, eigendomsbesef, afzondering. En verliezen we het begrip van de drie-eenheid die we de vorige keer genoemd hebben de onderscheiden ongescheidenheid. En die allereerste bewustwording *asat-sat-rita*, is het geheugen aller tijden. Daar is

geen onderscheid tussen verleden, toekomst of nu. Maar op het moment dat we het zogenaamd bewust gaan worden, iets dat niets niets vindt, als verschillsbewustwording, is het geen geheugen aller tijden meer maar wordt het een punt (tekent punt, zie ill. 5) waarin alles samenvalt; het punt zelf verdwijnt maar op een gegeven moment gaat het punt weer tegendelen creëren, en dan heet het 'geur van vorige daden'.

Vraag: Ik heb in mijn aantekeningen van de vorige keer staan: 'geur van vorige daden voedt het geheugen aller tijden door middel van o.b.g.v.'s'...

Ja, en dan had er bij moeten staan: dan heet het geen geheugen aller tijden meer maar is het geur van vorige daden, die dan genoemd kan worden 'akasha'. Want ik was er op uit om het geheugen aller tijden *niet* te vereenzelvigen met akasha, daar ging het om. Want dan is *vorig* interessant in de term 'geur van vorige daden'. Ons begrip *voor*, waar het

uit ontstaan is, heeft verschillende betekenissen: het gaat *vooraf*, maar het is ook: *vóór jou*, en dan is de vraag: 'wat doe je ermee', voel je?

En dan ontstaat een miljarden jaren durende creatie van *vormbewustzijn*. Met andere woorden er ontstaan morfogenetische velden – *morfo* – vorm, *genese* – geboren. Er gaan natuurlijk talloze miljoenen jaren van mislukking, doodlopende experimenten aan vooraf. In eerste instantie zijn we resonantiegevoelig. Wat dat betreft gebruik ik altijd het voorbeeld van een baby: hoe weet een baby terwijl hij nog in het moederlichaam is wat hij moet doen met de voedingstoffen die door de placenta naar binnen gepompt worden? Dat is een eeuwenlang opgebouwd experiment in verstoffelijking en de daaruit ontstane drang tot zelfbehoud. Want zelfbehoud kan alleen maar bestaan als er een gevoel is van 'zelf'. Vandaar dat in de oude mythologieën die zelfopoffering, zoals wij dat dan noemen, heel gewoon is. Het was helemaal geen zelf! Als verschil, als vonk van het universum die was, is en zal zijn, was er niks aan de hand. En dan ging het er om, hóe je die stof losliet. In een leuk gevecht, of ziek op je bed. Voelde je aankomen dat je ziek op je bed zou sterven, dan nam je nog even vrijwillig deel aan een behoorlijke knokpartij. Om te zorgen dat je als held als verschil, in gene zijde terecht kwam. Dat was geen zelfopoffering, dat zelf was maar heel relatief. 'Mijzelf aan mijzelf opofferend.' Nou, die bewustwording, ik zou haast willen zeggen: dat is een soort *homo asapiens asapiens*. Dat is een fantastisch stukje Edda.

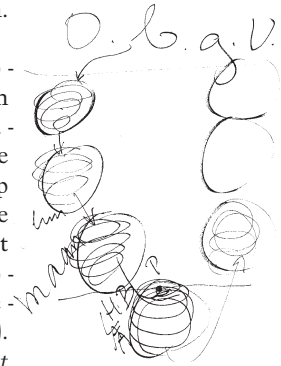
IK WEET DAT IK HING
AAN DE WINDIGE BOOM
NEGEN NACHTEN LANG,
GEWOND DOOR DE SPEER,
AAN ODIN GEWIJD,
ZELF AAN MIJ ZELF,
AAN DE WERELDBOOM
WAARVAN NIEMAND WEEET
UIT WELKE WORTELS HIJ GROEIT.
Hávamál (128) 5)

Akasha heet ook wel *geheugen van de kosmos* – dat is het enorme reservoir aan door middel van morfogenetische processen gecreëerde resonantiemogelijkheden. Maar akasha is dus *niet* het *geheugen aller tijden*.

En tegenover het geheugen aller tijden zou je ook weer de negatie moeten zetten: het 'niet-geheugen aller tijden'. En dan denk je misschien wat is dat nou weer, maar dat doet er niet toe. Evenmin als het er toe doet wat het geheugen aller tijden is. Maar we hebben wèl te maken met de geur van vorige daden. En dat is die echo van de echo van de echo die zich buigt over zichzelf ter nader onderzoek van zijn eigen tegengesteldheid, een proces dat nimmer zal stoppen.

Nou, ik heb geprobeerd om alvast een beetje naar die planeetrondes, waar we de vorige keer op terecht kwamen, toe te werken. Ja, en dat is maar een modelletje (zoekt tekening, zie ill. 6).

O.B.G.v.'s, *onbewust* bewust gemaakte verschillen. Juist in het *onbewust* bewust maken van de

verschillen zit de mogelijkheid tot evolutie. Het *onbewuste* karakter van de bewust gemaakte verschillen geeft de mogelijkheid tot evolutie. Net zolang tot homo erectus, homo sapiens is geworden, en uiteindelijk homo sapiens sapiens, die zich misschien gaat realiseren hoe eenzijdig deze uitdrukking is. Daarom heb ik wel eens gezegd: wat we in al die spirituele boeken 'bewustzijn' noemen, is in wezen niets anders dan een vorm van egoïsme. En dat is ook de reden waarom ik op een gegeven moment toch maar weer afgestapt ben van een begrip als 'intuïtie'. Want het wordt langzamerhand door iedereen die 'intuïtief bezig is' opgeladen met een krachtveld van ego, van onbenul. Daarom ga ik weer terug naar het instinctieve, maar wel na een hele omweg. De meeste mensen zijn heel onbewust bewust. Iemand die door de stad loopt en het is uitverkoop, en rondzwalkt van de ene etalage naar de andere, is heel onbewust bewust bezig met het oplossen van verschillen. Daaraan voeg ik dan toe: die is héél onbewust onbewust bewust.

ONBEWUST BEWUST
BEWUST BEWUST
BEWUST ONBEWUST

Deze formulering geeft de mogelijkheid je eigen proces te schetsen. Want de eerste stap is dat je je héél onbewust heel bewust bewust gaat lopen gedragen. En dan word je je bewust hoe onbewust dat bewust is. Nou ja, die reeks moet je voor jezelf maar afmaken. En dan kom je uiteindelijk niet terecht op *intuïtie*, als een ego-vormende illusie, maar op gewoon puur *instinct*. En dat is dan misschien wel heel bewust weer bewust onbewust zijn. Bewust bewust onbewust. Met een heleboel reeksen

Vóór ik Zen beoefend had, dertig jaar lang, zag ik bergen als bergen en wateren als wateren. Toen ik een diepere kennis had bereikt kwam ik op een punt waarbij bergen me geenszins als bergen en wateren geenszins als wateren toeschenen. Maar nu, bij de kern, kom ik tot rust. Want ik zie de bergen weer gewoon als bergen en de wateren als wateren.

Ch'ing-yuan ⁶⁾

daartussen. En dat noemen wij instinct. En als we dat dan vergelijken met dit schema (verwijst naar schema uit 'Wat is yoga', zie ill. 7) zeven chakra's met daar het *centraal station*, en uiteindelijk klap je die twee in elkaar. En wat we intuïtie noemen blijkt dan gewoon instinct te zijn. Alleen, door een héél proces hebben we geleerd te doen door niet te doen. En uiteindelijk zijn we dan gelijk het kind. Dat is precies wat een kind doet. Alleen daar stellen wij heel snel paal en perk aan, want zo'n kind moet opgevoed worden en onderwezen...

Dan ga ik nu een paar kopietjes uitdelen. Ik begin met een kopie van de planeetronden. Dan een kopie over de opbouw van de mens...

Nou, dan heb je hier dat tekeningetje van de vorige keer (zie Unide Berichten 38, blz. 25). Nu zijn het dus niet zeven bollen, maar zijn het zeven van die systemen. Die op zich ook weer, tja, je zou van dit systeem ook weer zeven... Dan zou dit weer een bolletje zijn in een groter geheel. En dat is natuurlijk ook het probleem van zowel de kaballistische levensboom – en eigenlijk zit ik weer te denken zou ik daar ook een kopietje van moeten geven, ik weet niet of iedereen een beeld van de kaballistische levensboom zo voor zich ziet (zie ill. 8). Ik pak even een boek, om het in je herinnering terug te brengen.

Kijk, het probleem van dat soort modellen is natuurlijk dat ze als afbeelding tegemoet moeten komen aan onze drie dimensies en chronologie geprogrammeerde visuele instelling. Er zijn ook heel andere plaatjes bekend van zo'n planeetronde en dat zijn dan concentrische cirkels. En het leuke is dat de aardronde dan bij de ene aan de buitenkant wordt aangegeven en bij de andere in het centrum. En dat kan allebei, want het staat niet vast. Het is een ademend, fluctuerend geheel.

Kijk, dit is dus ook zo'n stelsel van zeven planeetronden, en daar is weer een soort bloemblad van gemaakt (zie ill. 9 op blz. 17). Er zijn allerlei illustraties die dat proces proberen uit te beelden maar omdat het op het moment dat het een illustratie is, heel statisch wordt, drukt het het ook weer niet uit. Dat moeten we er zelf in creëren. Dus hier heb je van die rondjes, maar die bestaan ook weer uit zeven rondes. En een zo'n rondje daarin is ook weer zo'n systeem. Het is een oneindig, zowel naar buiten als naar binnen fluctuerend, ademend proces, om het zo maar eens te zeggen. Waarbij dus, de driedimensies-programma's in de weg zitten. Je kunt ook volstaan met een punt, want het heeft geen afmeting. Of je moet 'af-meting', letterlijk nemen. Dus het heeft af-meting, het is afmeting: 'zonder maat'.

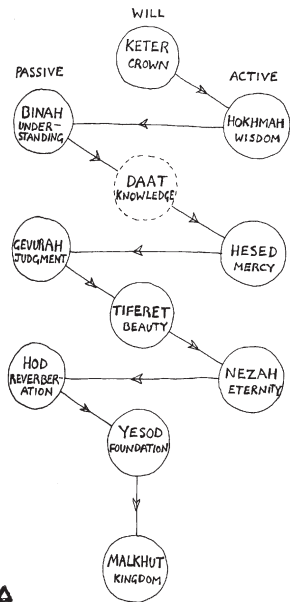
Het is heel moeilijk om dat in beeld te brengen. Vandaar dat ik ooit eens alle verschillende beelden van die systemen verzameld heb. Ik heb gedurende een periode van zo'n 25 jaar, allerlei verschillende kaballistische bomen verzameld. Daarom staan daar ook zo waanzinnig veel boeken over kaballistiek; in elk boek staat weer net een andere

interpretatie van de boom. En ooit hebben we met Rufus Camphausen in de Kosmos een boekje samengesteld waarin dat allemaal gecompileerd was. Ik denk wel dat ik een paar duizend verschillende bomen heb. Zo heb ik ook een verzameling aangelegd van yggdrasils. En je merkt dan dat dat nuttig is. Ik zou je ook aanraden om dat te doen. Want ik merk vaak dat mensen op een merkwaardige manier met kaballa bezig zijn... Een tijdje geleden ontmoette ik iemand die vertelde ook met de kaballa bezig te zijn en die had maar één beeld van de boom, en dat is niet de echte boom. Want dat is de boom zoals hij, laten we zeggen, sinds 1890 wereldwijd bekend geworden is door het Genootschap van de Golden Dawn, waar Aleister Crowley lid van was, William Butler Yeats, Bram Stoker, Arthur Waite, en dat soort types. En dat is een bepaald vaststaand beeld geworden, maar er zijn talloze variaties. Je hebt de 'tree of samkya' in de yoga, de bodhi-boom waar de Boeddha onder zat toen hij verlicht werd; we hebben de boom in het paradijs, enzovoort. Maar goed, dan probeer ik vaak duidelijk te maken wat nou zo'n boom is en wat zo'n stelsel is aan de hand van een verhaal van W. F. Hermans, 'De elektriseer-machine'. Dat is een apparaat in Haarlem met twee bollen waarin je spanning kunt opwekken, en die spanning wordt opgeheven door een sissende vonk die tussen die bollen in flitst en dan is het er weer uit. En stel je dan eens voor dat de ene bol het onvoorstelbaar grote is en de andere het onvoorstelbaar kleine. Omdat het onvoorstelbaar is, is er eigenlijk geen verschil tussen. Dat zou eenzelfde kwestie zijn als: 'hoe groot is ruimte' of

'hoe lang duurt eeuwigheid?' Maar kennelijk is er toch een spanningsverschil tussen die twee volstrekt identieke en onbekende grootheden, anders was er niks. En is er toch iets dat dat niks niks vindt. Dat creëert een spanningsverschil tussen twee dingen die onbekend zijn en onbekend zullen blijven.

Dat is het kenmerk van de tegendelen – daar hadden we het zopas ook al over: *zijn – niet-zijn*. Laten we niet de fout maken om onze ideeën over *zijn* in de negatie van het *niet-zijn* te projecteren want anders blijven we in de dualiteit hangen. Het spanningsverschil tussen die twee, dat zijn *wij*. Het is datgene wat we zouden kunnen noemen het *gemanifesteerde universum*, in al zijn aspecten, in al zijn dimensies, in al zijn fijn- en grofstoffelijkheid. Dat is wat zo'n boom in wezen aangeeft, vandaar dat er ook zo'n flits doorheen schiet op sommige plaatjes, dat is dezelfde flits die in de zestiende kaart van de tarot als een bliksemschicht inslaat in de top van de toren, heel uitgekiend getekend, exact die flits die door de levensboom schiet (zie ill. 10 en 11). In de Edda wordt dat hele idee gesymboliseerd door Thor of Donar die de Mjölfnir slingert, de hamer of de bijl, de rituele bijl van Thor (zie ill. 12); in de Vedische cultuur wordt die gesymboliseerd door een bliksemschicht. Die bijl vinden we ook in de symbooltjes van de chakra's terug. Hij staat voor het loskappen van de identificatie met een van de tegendelen. In het onvoorstelbaar kleine kun je in wezen niks projecteren en in het onvoorstelbare grote ook niet maar wij doen de hele tijd niks anders.

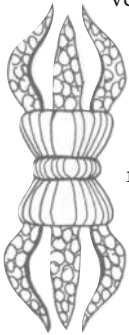
In het Tibetaanse boeddhisme heb je dat prachtige symbool dat men de *vajra*

The Lightning Flash

of *dorje* (zie ill. 13) noemt, een wonderlijk ding eigenlijk... In wezen symboliseert de dorje datzelfde spannings-

verschil, dat in ons *kundalini*, in zijn drie-eenheid ida, pingala en sushumna vertegenwoordigt. En dat houdt in dat alles wat zich manifesteert – een zandkorreltje, het oeratoom, maar ook een melkwegstelsel – zijn eigen drie-eenheid vertegenwoordigt als flits, die het spanningsverschil tussen twee onbekende

grootheden – of kleinheden – oplost. Dat is het kenmerk van de boom. Zeus (Jupiter) (zie ill. 14) zie je ook vaak met zo'n vajra-achtige bliksemschicht in zijn hand. En dat zijn prachtige symbolen, die nooit *bedacht* zijn maar die *ontstonden* doordat men zichzelf in relatie met de kosmos zo

ervoer, in de periode dat wij als onze eigen voorouders zijnde nog volledig in het mythisch bewustzijn vertoefden.

Ons probleem is dat we dat wat ik zo vertel, als symbool proberen te begrijpen. Daar is als het ware een soort symbolisch programma bezig zich in ons zelf te 'implanteren' in de plaats van het redelijke denken. En we hebben niet in de gaten dat de symbolische programmering eigenlijk nog veel dualiserender en scheidender en esoterisch gesproken gevaarlijker is dan de zogenaamde rationele benadering van de dingen. Want die heeft nog de mogelijkheid om zichzelf, met die flits van inzicht, te transcenderen. Je ziet het ook heel vaak bij mensen die met de tarot bezig zijn dat ze volledig verzanden in symboliek, terwijl ze denken losmakend, esoterisch, inzicht-gevend bezig te zijn. Die denken dat het heel spiritueel is om het hondje van de dwaas als symbool te

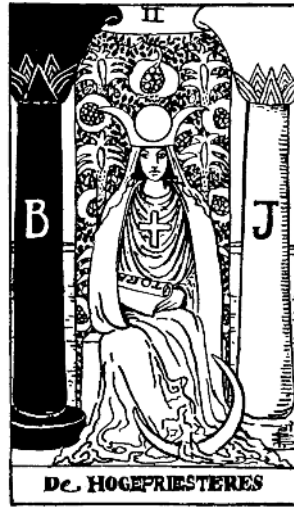
zien van het een of het ander... Laten we die fout niet maken bij die bliksemschicht, laten we hem gebruiken als spiegel om ons te realiseren: dit is het symbool voor zowel mijn indaling, mijn involutie, als mijn evolutie, gelijktijdig. Wij zijn de vormgegeven spanningoplosser tussen twee onbekende groot- en kleinheden. En nogmaals, dat is niet abstract. Want wij zijn ook het bewust geworden verschil tussen de aanwezigheid of de afwezigheid van iemand. Dat is onze registratie. En dat is ook een spanningopheffer, dat we ons realiseren 'die persoon is

Zeus, or Jupiter.

er nu niet'. We doen dat doordat we weten dat hij ook *aanwezig* had kunnen zijn. Het verschil van die twee zijn wij. 'Die-en-die is er niet.' – en dan hebben we weer de neiging om ons te identificeren met de afwezigheid – 'Wat zou er zijn? Zou hij ziek zijn? Zou hij het niet leuk meer vinden?', enzovoort...

Je kunt dit uitbreiden, je zou in elk bolletje van deze tekening ook weer zo'n systeemje aan kunnen geven, tot in oneindigheid. Het kenmerk van de yggdrasil als levensboom is dat zo'n heel systeem bestaat uit sferen. En denk dan bij 'sfeer' niet aan een wieroekje, 'een leuk sfeertje', enzovoort, maar eerder aan 'sphere', dat onder andere verwant is aan het woord 'cijfer'. In het Hebreeuws is 'sepher' ook 'boek'. En daarbij moet je denken aan een boekrol – prachtig, want zo'n boek heeft twee staven – de dualiteit, ida en pingala, Boaz en Jachin – (zie ill. 15) en daar tussen ontrolt zich de thora of weet ik veel wat. En heb je het uit, dan ga je de andere kant weer op. Een fantastische uitbeelding. Dat is een 'sepher'. De handeling van het lezen van een rol is eigenlijk al een ritueel... Goed, dit is dus een bepaald systeem en men heeft er met pijltjes (zie ill. 1 op

blz. 4) in aangegeven waar de diverse 'intredingen van de levensgolf' zoals het genoemd wordt, plaatsvinden. De boompjes erop geven de mogelijkheid aan om uit het systeem los te komen – wat in het boeddhisme nirvana genoemd wordt. En eigenlijk is dat overal mogelijk. Maar het leuke is dat die 'kerstboompjes' ook weer zeven aanduidingen zijn.

In de Stanza's van Dzyan in de Geheime Leer van mevrouw Blavatsky wordt het idee van de negatie zo mooi aangegeven. De eerste Stanza bestaat in wezen uit niets anders dan het opnoemen van negaties.

Stanza I

1. De eeuwige moeder had, gehuld in haar immer onzichtbare gewaden, wederom gedurende zeven eeuwigheden gesluimerd.
2. De tijd was niet, want hij lag in slaap in den oneindige schoot van den duur.
3. Het universeele denkvermogen was niet, want er waren geen Ah-hi om het te bevatten.
4. De zeven wegen ter zaligheid waren niet. De groote oorzaken van ellende waren niet, want er was niemand om ze te verwekken en er door verstrikt te worden.
5. Duisternis alleen vulde het grenzenloos al, want vader, moeder en zoon waren wederom één en de zoon was nog niet ontwaakt voor het nieuwe wiel en zijn pelgrimstocht daarop.
6. De zeven verhevene heeren en de zeven waarheden hadden opgehouden te zijn, en het

Heelal, de zoon van noodzakelijkheid, was in Paranishpanna gedompeld, om uitgeademd te worden door Dat, wat is en toch niet is. Niets was.

7. De oorzaken van bestaan waren buiten werking gesteld; het zichtbare, dat was, en het onzichtbare, dat is, rustten in eeuwig niet-zijn - het eene zijn.
8. Alleen de eene vorm van bestaan strekte zich grenzenloos, oneindig, oorzaakloos, in droomloozen slaap uit en het leven polsklopte onbewust in de universele ruimte door die alomtegenwoordigheid heen, die wordt waargenomen door het geopend oog van den Dangma.
9. Maar waar was de Dangma, toen de Alaya van het heelal in Paramartha was en het groote wiel Anopadaka was?

Stanza II

1. ... Waar waren de bouwers, de lichtende zonen van den Manvantarischen dageraad? .... In de onbekende duisternis in hunne Ah-hi Paranishpana. De voortbrengers van vorm uit geen-vorm – den wortel der wereld – de Devamatri en Swabhawat, rustten in de zaligheid van niet-zijn.
2. ... Waar was de stilte? Waar de ooren om haar waar te nemen? Nee, er was noch stilte, noch geluid; niets behalve onophoudelijke eeuwige adem, die zich zelven niet kent.
3. Het uur had nog niet geslagen; de straal was nog niet in de kiem geflitst; de Matripadma was nog niet gezwollen.
4. Haar hart had zich nog niet geopend, opdat de eene straal kon ingaan en van daar vallen, als drie in vier, in den schoot van Maya.
5. De zeven zonen waren nog niet geboren uit het web des lichts. Duisternis alleen was vadermoeder, Swabhawat, en Swabhawat was in duisternis.
6. Deze twee zijn de Kiem, en de Kiem is een. Het Heelal was nog verborgen in de Goddelijke gedachte en den Goddelijken schoot.⁷⁾

De zeven sluiers waren niet. Tijd was niet maar lag in slaap in de eeuwige schoot van de duur. En zo gaat dat maar door. Daar zit al de spiegeling in. Want zo langzamerhand zijn wij er wel achter dat, om het zo even te zeggen, alles 'zevenheid' is. En dan moet je dat dan ook weer niet letterlijk nemen want de 'zevenheid' wordt alleen maar vanuit een symboliek aangegeven, namelijk een systeem dat bestaat uit de waterdriehoek en de vuurdriehoek, die in elkaar geschoven zijn en dus vier elementen aangeven, namelijk de vuurdriehoek, de waterdriehoek, de luchtdriehoek en de aardedriehoek (zie ill. 16

op blz. 23). En de mens zelf als quintessence, voorgesteld als een punt daar in, als zevende principe; als je dat dan zou gaan verbinden met de zes hoeken dan ontstaat het symbool van de hagal-rune. Het is een puur symbolische weergave en dat houdt in dat 7 als heilmakend, heilig getal een symbolisch gegeven is. En nogmaals, probeer die symboliek niet als symboliek te zien, maar als een aanduiding van de kosmische wetmatigheid voortkomend uit het besef van de drie-eenheid. Vandaar dat men begint met een driehoekje, en elke punt van een driehoek is in wezen weer het verschil van twee nieuwe

tegendelen. Als je zo doorgaat krijg je een enorm web of een net of hoe je het noemen wilt. Maar omdat toch alles volgens die kernwet verschijnt is één driehoekje genoeg. En in wezen is dat al te veel, want dan hebben we weer de neiging om er een symbool van te maken! Een punt zou daarom al voldoende zijn. En in wezen is zelfs een punt alweer te veel want dan zetten we het vast...

Er zijn dus overall ontsnappingsmogelijkheden: van het ene systeem schieten we in het andere, van de ene bol op de andere. Er zijn ongekende mogelijkheden. Het is jammer dat het niet in kleur is maar dat zou ook niet meer mogelijk zijn, het is een kopie van een kopie die ik ooit eens gemaakt heb... Je moet er maar gewoon eens een beetje naar gaan kijken en je realiseren wat de

ill. 17 op blz. 24). Dat laat zien hoe de levensgolven, de levensstromen, via verschillende rijken langzamerhand mens worden. De elementalen, enzo voort... Je ziet de 7's aangegeven daaronder, en 7 daaronder. Het zijn bewegingen van indalingen in de vier verschillende natuurrijken, die langzamerhand de menselijke vorm aannemen. Veel mensen denken dat die natuurrijken een uitvinding van de theosofen zijn, maar je vindt ze natuurlijk in allerlei mythologieën terug. Denk alleen al maar aan de Noorse mythologie waar het begrip van de elfen een heel belangrijk gegeven is. En met elfen bedoelde men niet die wezentjes die wij elfjes zijn gaan noemen, maar elementalen: de elementalen van het element aarde, die wij kennen onder een heleboel namen: kabouters, trollen, aardmannetjes, weet ik veel wat; de elementalen van het element lucht, die men dan nu elfen noemt maar die ook nimfen genoemd worden; dan de elementen van het element water, de sylfen; en die van het element vuur, de salamanders – we denken dan vaak aan zo'n beestje, maar het woord salamander is verwant aan het woord *salomon*. En het woord *salomon* is een westerse aanpassing van een bijbelse mantram, de term *schlomo*. En dan hebben ze bij de vertaling een begrip uit de westerse cultuur genomen, dat is salmon en dat betekent 'de heilige berg' (*sal mont*). De zespuntige ster, de twee in elkaar geschoven driehoeken (zie hierboven) is in het westen altijd het teken van salmon genoemd. Maar het komt ook voor in de *sand-paintings* van de Navajo-indianen. We vinden het over de hele wereld terug – het is een universeel symbool, net zoals de swastika bijvoorbeeld.

consequenties daarvan zijn. Nogmaals, haak het los van de vorm die het heeft gekregen. En om het daarvan een beetje los te maken de volgende illustratie (zie

De opeenvolgende levensstroomen

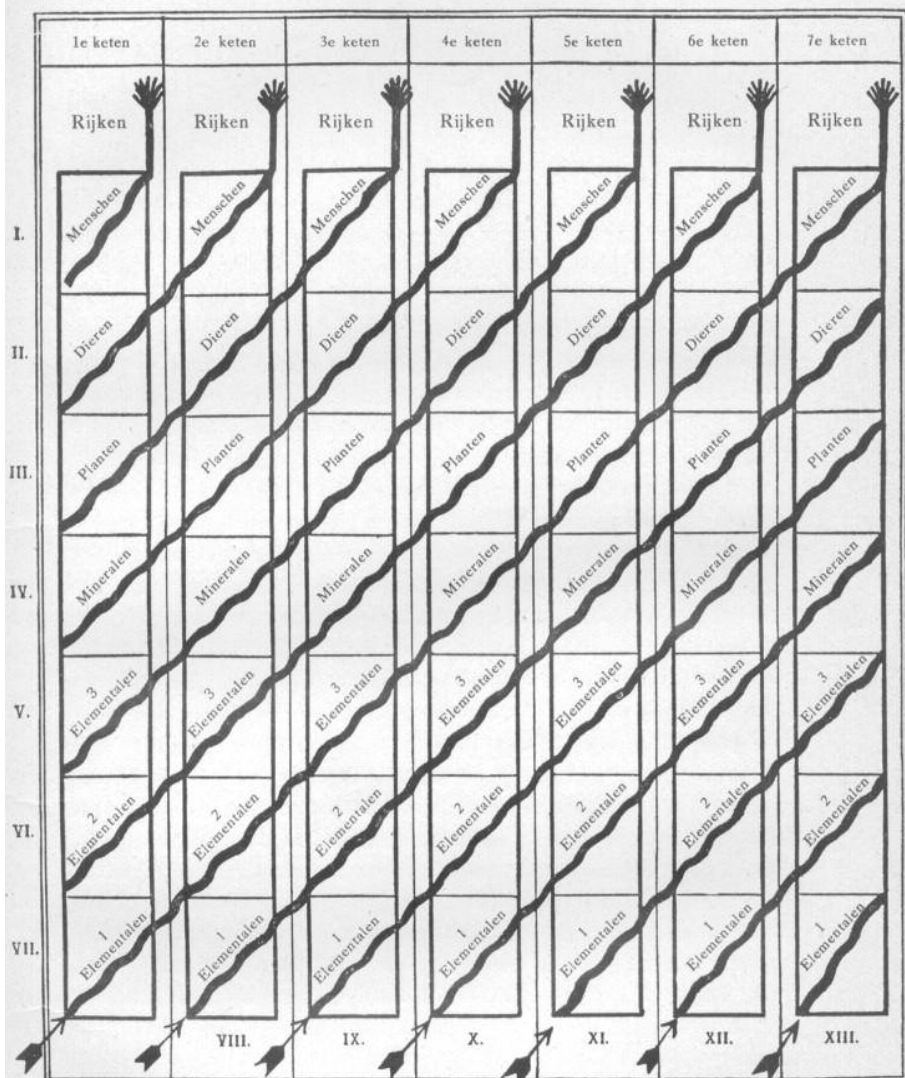

DIAGRAM III.

De levensgolf maakt gebruik van de elementen die zich ook steeds scherper in de aardse sfeer gaan onderscheiden. We zouden ons een voorstelling kunnen maken van de aarde in zijn ontwikkelingsweg en dan zouden we tot de conclusie komen dat in de fase dat de aarde een heet brok zonne-energie was, er niet zo'n groot onderscheid was tussen vuur, water aarde en lucht. Dat liep heel makkelijk in elkaar over. Dan zien we dat de aarde evolueert, ook stoffelijker wordt. Maar dat kunnen wij alleen maar neerzetten in tijd, in chronologie. En wij spreken over een periode dat de aarde, de landmassa's, nog aan elkaar geplakt waren, pan-gaia werd dat genoemd.

En dan zien we dat dat langzamerhand uit elkaar drijft; er ontstaan werelddelen, maar dat neemt niet weg dat de aarde, volgens het eerste kopietje (zie ill. 1 op blz. 4), in fijnstoffelijke zin, nu ook nog bezig is aarde te worden.

Vanuit onze visie zijn er dus zeven aardes. Die worden onderaan in de afbeelding aangegeven. Waarbij de aller-eerste indaling van kosmisch leven in de sfeer die uiteindelijk de stoffelijke aarde gaat worden, voor ons in het verleden ligt, dus geur van vorige daden is; maar het geheugen aller tijden, als we het zo even mogen zeggen, is nog steeds bezig in die eerste fase – en in de tweede fase, en in de derde fase. Dus, wat is Atlantis? Atlantis is een bewust-zijnstoestand van Moeder Aarde. Lemurië is een bewustzijnstoestand van Moeder Aarde. En aangezien wij onverbrekkelijk verbonden zijn met Moeder Aarde, zelfs volgens het principe van de vier elementen zoals die nu heel sterk van elkaar gescheiden ge-

raakt zijn, evolueren wij als Atlantiërs nog steeds mee. We zijn overal, altijd, alles. Dus de evolutie van de Atlantiërs is afhankelijk van mijn innerlijke evolutie van dit moment. En evolueer ik niet, dan vergaat Atlantis nog steeds, elke dag, als ziele-inhoud van mij. Maar omdat het een ziele-inhoud van mij is, en niets kan bestaan zonder mijn bewustzijn ervan, is Atlantis in zekere zin, naar het drie-eenheidsprincipe, reëel.

En er zit ook in dat de catastrofe van Atlantis zich nu herhaalt, alleen op een ander trillingsgetal. Want de verhalen worden niet bedacht, maar komen uit ons innerlijk voort. Nu krijgen we verhalen dat de Atlantiërs bekend waren met atoomenergie, maar dat hadden we honderd jaar geleden natuurlijk niet kunnen bedenken. Toen ging Atlantis volgens de verhalen door iets anders ten onder. En nu wij bezig zijn met onderzoek naar het gebruik van atoomenergie, zeggen we dat Atlantis ten onder ging door het onoordeelkundig gebruik van nucleaire mogelijkheden. Nu kunnen we zeggen: men kende in Atlantis computers. Twintig, dertig jaar geleden hadden ze rekenmachines. Honderd jaar geleden hadden ze destructiemachines, enzovoort. De ondergang van Atlantis leidt in het algemeen esoterisch geschiedenisbeeld tot het vijfde wortelras en dat zijn wij. Maar het is heel sterk verschillsverhandelend gebeuren – en dan moet ik niet zeggen 'een *subjectief* gebeuren', want dan ga je weer dualiseren met objectief. Omdat Moeder Aarde dat ook is kent Moeder Aarde een Atlantis-bewust-zijnstoestand die zich uitdrukt in de vorm van een werelddeel, in de vor-

ming van bewoners, planten, dieren, enzovoorts.

Kijk, voor ons is het heel gewoon, dat we een geraamte hebben. En dan leer je op school dat een geraamte dient ter bescherming van de tere delen; dat zijn dan de longen, het hart, en dan blijken dus lever, milt en maag kennelijk niet zo teer te zijn want daar zit bijna geen geraamte. Ook zou het dienen ter aanhechting van de spieren, ook zo'n mooie. En ten derde zouden we zonder geraamte ineenzakken... Het geraamte is heel belangrijk. Het is ook zo leuk dat het weer een verleden deelwoord is. Daar denken wij niet over na – er is kennelijk een raamwerk ontworpen en daar passen allerlei spieren aan. In wezen hebben we dat alleen maar kunnen opbouwen vanuit het morfogenetisch veld dat onder andere Moeder Aarde heeft aangewakkerd te stollen en massa's te creëren, bergen, rotsen, enzovoort.

De volgende fase is ons puur aardebewustzijn, net zoals in een zandsteen het bewustzijn in diepe slaap is. En dan begint het in de plantenwereld een klein beetje uit die slaap te komen, dan sluimert het. En dat hebben wij ook gedaan. Daarom spreken we over een willekeurig en een onwillekeurig zenuwstelsel. En dan is de volgende stap het ontwikkelen van spieren, die maken beweging mogelijk. Want pas als Moeder Aarde zo gestold is dat het vast genoemd zou kunnen worden, is er een spierstelsel nodig om te bewegen. Er zijn antroposofen die zeggen: het karma van de mens drukt zich uit in de spieren. Eigenlijk een heel mooie benadering.

Wij functioneren op de vier elementen: vuur is de energie die we nodig hebben,

in de vorm van ons bloed, enzovoort. We bestaan voor meer dan 80 procent uit water. Lucht hebben we nodig om in en uit te ademen. Nou aarde in zijn vier aspecten, heb ik net beschreven. Maar het bewustzijn ervan is de quintessence. Dat maakt ons tot sapiens. En juist nu we in de fase van totale verduistering, die het oosten kali yuga noemt, zitten, noemen we onszelf sapiens sapiens – niets is zo dualiserend. Vandaar dat ik ook speelde met die twee woorden: 'bewust' en 'onbewust' en die steeds in reeksjes van drie neerzette. Daar moet je eens mee spelen, dat is zo openbarend.

Dat geven dus die golflijntjes aan (zie ill. 18 op blz. 24). Je ziet de pijltjes, daaronder – een prachtig beeld. En dan splitst dat zich daarboven weer in zevenen. Dat doet een bloem ook. Ik zag laatst op tv een prachtige illustratie van iets wat ik aan de hand van kaballa regelmatig heb geprobeerd duidelijk te maken. De hele natuur is gevormd volgens bepaalde wetmatigheden in de drie dimensies, de Gulden Snede. Het wonderlijke idee van het getal pi – de verhouding tussen de straal en de omtrek van een cirkel – wat numerologisch volledig overeenkomt met het allereerste idee in de bijbel, *Elohim*. En dan heeft, geloof ik, in de twaalfde of dertiende eeuw de Italiaan Fibonacci de numerologische reeksen geformuleerd waaraan alles voldoet. Dat werd prachtig zichtbaar gemaakt met computeranimaties. De reeks van Fibonacci is een reeks van $1+1=2$, en dan krijg je $1+2=3$, en dan $2+3=5$, en $3+5=8$, enzovoort. (De reeks is: 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, enzovoort). En ze lieten schitterend zien dat de structuur van de pitten van een zonnebloem, planten, de knoppen,

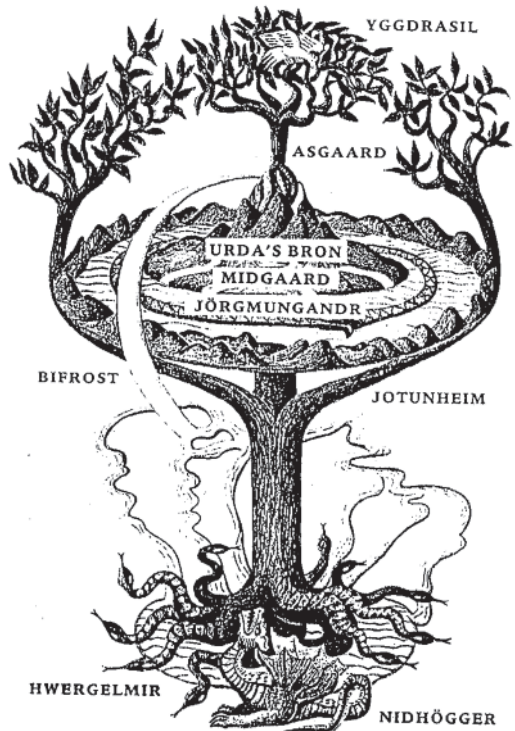
de bloemen, helemaal volgens die reeks is opgebouwd, fantastisch! Dan vind je zo'n prachtige wetmatigheid, dat is evolutie! En dan sterft zo'n plant en is er alleen nog maar een zaadje, dat weer tot plant uitgroeit, evolueert – hetzelfde model komt weer te voorschijn. Dat is fantastisch: verenkelling, veelheid, verenkelling, enzovoort.

Dat zijn allemaal associaties die ik uit zo'n plaatje haal; ik vind het ook wel leuk, die lijntjes zo door die vier rijken heen.

En dan hebben we hier een plaatje van de levensboom, de symbolische boom uit de Noorse mythologie, de yggdrasil (zie ill. 18). Ik heb hem gekopieerd omdat we een van de eerste keren met het woord, nee, met de klank 'yggdrasil' iets gedaan hebben. Toen heb ik proberen duidelijk te maken dat we kunnen zeggen, yggdrasil – een prachtig woord – betekent: 'ik draag ziel'. Dat kan. Maar wat hebben we dan gedaan, we hebben er drie woorden van gemaakt. Op dat moment verliest de klank zijn mantrische waarde. We gaan het onderverdelen, er een zinnetje van maken, het liefst zouden we zeggen: ik draag *een* ziel. Maar we hebben niet in de gaten hoe we dan al weer volledig tegemoet komen aan het dualiserende principe van waaruit wij grammatica als noodwendig gegeven hebben dienen te ontwikkelen. Want onze communicatie gaat niet meer via resonantievelden en klank, wij moeten er een logisch lopende zin van maken met een persoonsvorm en een onderwerp, een lijdend voorwerp, een meewerkend voorwerp, een tegenstribbelend voorwerp en wat al niet. Niks op tegen want daar zit ik ook gebruik van te maken. Maar toen wij nog onze eigen voor-

ouders waren had 'yggdrasil' geen betekenis, maar drukte meteen, door de klank via de resonantie op de juiste plek, uit wat het begrip zou moeten zijn.

Later, als de mens zich steeds sterker gaat identificeren met de vorm, gaat hij van die klanken woorden maken. Dan gaat hij zich afvragen wat een klank betekent: "Rita", wat betekent dat nou?' Dan doet RRR, RRRI niets meer. RRRRI – beweging, en dan TA, dat geeft het aan, voel je? Hebben we het in de opleiding over 'SAT – ASAT – RITA', en dan zitten wij ons af te vragen, wat is dat, wat betekent dat? Want die gevoeligheid hebben we niet meer. Dat is nie-

mand kwalijk te nemen. Maar een kind zou je zo de wijsheid die het al vertegenwoordigt heel gemakkelijk duidelijk kunnen maken. En ik heb een beetje recht van spreken want ik heb dit tot op zekere hoogte uitgevoerd en gemerkt welk effect dat heeft. Wat dat betreft ben ik dankbaar dat ik onder protest toch een poos van mijn leven onderwijzer geweest ben. Dat was in de tijd dat ik sterk met de runen bezig was en een aantal dingen gewoon maar uitprobeerde. Maar neem nou zo'n begrip als 'ginnungagap' – als ik dat zo voor het eerst in een groep zeg: 'ginnungagap' is dat aanleiding voor veel hilariteit, leuk, leuk, leuk, dan kunnen we lachen, dan ben je een soort spirituele Toon Hermans met een goed begin: 'ginnungagap'. Maar ja, dan gaan we dat uit elkaar pluizen en komen tot de betekenis 'geeneens geen gapende leegte'... Oh, ja! Dan weten we het weer. Maar ja, dat is dan een verdualisering die de beschrijving nodig heeft van de mantram 'ginnungagap' om hem in zijn esoterische inzicht te verduidelijken. Maar we zitten al op het verkeerde spoor! We maken er desnoods symboliek van. En dan denken we heel essentieel bezig te zijn. Maar symboliek laat je niet in je *verschil* komen, symboliek laat je in je *kop* komen, niet in je verschil. Begrijp me goed want ik zal het regelmatig over symbolen hebben, maar met deze restrictie...

NOTEN

- 1) Lucebert, uit: De Moerasruiter uit het Paradijs, uitg. De Bezige Bij, Amsterdam, 1982. Voorgelezen door Lucebert op 23 september 1981.
– het gezondheidslijden groeit – blz. 21.
– de blijde schoonheid aan de beekkromme – blz. 19.
– alleen een solide aap drinkt – blz. 22.
- 2) Hank Harrison, *The Cauldron and the Grail*, uitg. The Archives Press, Los Altos, California, 1970, 1988, 1992.
- 3) John Allegro, *De heilige paddestoel en het kruis* (vert.), uitg. Unieboek, Bussum, 1971.
- 4) R. Gordon Wasson, *Soma, Divine Mushroom of Immortality*, uitg. Harcourt Brace Jovanovich inc., 1968.
- 5) Edda, *Goden- en heldenleideren uit de Germaanse oudheid*, vertaald door Jan de Vries, uitg. Ankh-Hermes bv, Deventer, 1978 (1e druk 1938).
- 6) Ch'ing-yüan, 8e eeuw n.C. uit: *Zen Boeddhisme*, Alan Watts, blz. 96.
- 7) Stanza's van Dzyan, uit: H.P. Blavatsky, *De Geheime Leer*, uitg. Algemene Boekencentrale + Antiquariaat J.J. Couvreur, Den Haag, 1968.

Verantwoording

Asat - Sat - Rita
Lezing van Hans Wesseling op 2 mei 1996

Redactie:
Nico Spaans
Elisabeth Wesseling-Nijman
Frans Perquin
Hans Wiegand
Edward Bos (layout)

Transcriptie:
Helmie van Seccelen

De lezing is eerder gepubliceerd in Unide Berichten nr. 39, december 2001.
Unide Berichten is het verenigingsorgaan van Unide,
Vereniging ter bevordering van Universeel Denken.

www.hanswesseling.nl
www.unide.nl

© 2016 Elisabeth Wesseling-Nijman
Alle rechten voorbehouden.

Afbeelding omslag:
Boekomslag Lucebert - De moerasruiter uit het paradijs

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Elisabeth Wesseling-Nijman, www.elisabethwesseling.nl. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from Elisabeth Wesseling-Nijman, www.elisabethwesseling.nl.